

ČETVRTA MEĐUNARODNA KONFERENCIJA ISTORIČARA RADNIČKOG POKRETA U LINCUI

Četvrtu međunarodnu konferenciju istoričara radničkog pokreta organizovala je, kao i tri prethodne, Radna zajednica za istoriju austrijskog radničkog pokreta u Beču uz materijalnu pomoć opštine i Radničke komore grada Linca i izdavačke kuće »Europa Verlag«. Konferencija je održana od 17. do 21. septembra 1968. godine u prisustvu 80 istoričara iz 14 zemalja. Ona predstavlja produžetak veoma korisne tradicije u razmatranju značajnih i aktuelnih tema iz istorije radničkog pokreta i istorijske metodologije vezane za ovu naučnu oblast.

Na ovogodišnjem naučnom skupu razmatrane su dvije teme: 1. »Istoriografija Druge internacionale«, i 2. »Radnička štampa kao izvor za istoriju radničkog pokreta«.

Referat o prvoj temi, »Istoriografija Druge internacionale« podnio je Julius Braunthal iz Londona, a dva koreferata na istu temu Georges Haupt iz Pariza i Igor Krivoguz iz Lenjingrada.

Druga Internacionala je u toku tri decenije svog razvojnog puta ostavila veoma bogatu i raznovrsnu idejnu baštinu. O tokovima njenih socijalnih, političkih i ideoloških struja postoje različite ocjene i mišljenja, koja su, bez obzira na porijeklo, dosta jednostrana, ponekad isključiva i šematska. Takvo stanje u istoriografiji Druge internacionale navelo je referenta J. Braunthala da u referatu postavi, kao ključno pitanje, problem objektivnosti.

Pozivajući se, uglavnom, na zapadne istoričare (Georges Haupt, Edward Hallett Carr, G. D. H. Cole, William Z. Foster i dr.) o ovoj problematici, Braunthal je stao na stanovište da je nemoguće potpuno objektivno pisanje istorije. Ovdje ćemo navesti samo neke karakteristične Braunthalove misli o ovom pitanju. Istoričar ne može nepristrasno posmatrati prošlost, jer je neizbježno obuzet idejama i socijalnim problemima svoga vremena, zbog čega on posmatra prošlost samo kroz predstave svoga vremena i u njemu traži ključ za razumijevanje prošlosti. Braunthal prihvata mišljenje engleskog istoričara Edvarda-a Hallett-a Carr-a, prema kojem pisanje istorije predstavlja proces uzajamnog djelovanja između ideja istoričara i istorijskih činjenica, što je u neku ruku dijalog između istoričara i događaja koje on želi opisati. Taj dijalog počinje već pri izboru materijala za određenu rekonstrukciju. I pored svih ozbiljnih nastojanja oko savršene objektivnosti, konstatuje Braunthal, istoričar dolazi u situaciju da bira između mnoštva faktora koji određuju istorijski proces. U tom trenutku dolazi do izražaja istraživačevo subjektivno mišljenje i on se opredjeljuje za one faktore koji su sa njegovog stanovišta bitni i karakteristični.

Rekonstruišući događaje sa puno strpljivosti, pedantnosti i odgovornosti za istoriju, istoričar se javlja kao nosilac jedne ideologije zbog čega neminovno dolazi u sukob sa interpretacijom prošlosti od strane istoričara drugih ideologija. Braunthal konstatuje da komunistička istorijska kritika reducira sukobe ovih ideja i ideologija u pisanju istorije Internacionale na samo dvije »proletersku« i »građansku«, pri čemu se neminovno nameće određivanje kriterijuma — šta je »proletersko«, a šta »građansko«. On postavlja pitanje: »Da li je u stvari svaki idejni pravac socijalizma — kao reformizam, prudonizam, anarhizam, anarho-sindikalizam, hrišćanski socijalizam — ideologija 'proleterske istoriografije', ili je to samo marksizam?« Iz ovoga slijedi i drugo pitanje »da li svaki pojavni oblik marksizma, kao, na primjer, trockizam, austromarksizam, maoizam, a ne samo marksizam — lenjinizam, treba priznati kao proletersku ideologiju istoriografije Internacionale?« Razmatrajući kriterijum »gra-

danske« ideologije, kod Braunthola se opet pojavljuje dilema, kako klasificirati pojedine zapadne istoričare Internacionale koji se, razmatrajući različite ideološke struje, opredjeljuju i poklanjaju svoje simpatije reformizmu osuđujući »ortodoksni« marksizam kao snagu koja je sputavala razvoj socijalizma.

Poznata je činjenica da su u okvirima Druge internacionale postojale dvije vodeće ideološke struje — marksizam, kao teorija revolucionalnog socijalizma, i reformizam, kao teorija evolutivnog socijalizma. U upornoj suparničkoj borbi različitih ideoloških struja stvorena je terminologija koja je pretendovala da definiše pojedine pokrete ili ideološke struje. Ta terminologija (npr. oportunistizam, revizionizam, austromarksizam, marksizam, lenjinizam itd.), koja je služila i bila pogodna za političku borbu ne može u nauci biti prihvaćena kao potpuno adekvatna definicija određenih ideoloških pravaca. Pored toga, ovakva terminologija i aprioristička klasifikacija istoričara ne čini nikakvu uslugu naučnom dijalogu koji postaje sve veća neophodnost na putu do istine (očigledno je da je Braunthal kao bivši sekretar socijalističke internacionale pod snažnim utiscima ideološke borbe).

U vezi sa problemom objektivnosti Braunthal je uputio oštru kritiku na račun sovjetske historiografije o Drugoj internacionali. Iako je iz okvira Druge internacionale ponikla Treća internacionala, on zamjera komunističkoj historiografiji da je pokazala veoma malo interesa za proučavanje njene istorije. Pored slabog interesa za ovu problematiku, komunistička historiografija, prema Braunthalu, pokazala se kao »seizmograf komunističke partijske politike«, a komunistički istoričari kao »kovači oružja za arsenal njihove partije«.

Mada se ima šta zamjeriti sovjetskoj historiografiji, koju Braunthal poistovećuje sa cjelokupnom komunističkom, upućena kritika zasnovana je samo na četiri publikacije koje ne predstavljaju domet sovjetske, a još manje komunističke historiografije Druge internacionale. Nepoznavanje najnovijih dostignuća historiografija istočnih zemalja o ovoj problematici i jednostranost sa prizvukom antikomunizma lišava Braunthala korektnosti i ozbiljne naučne kritike.

Interesantnu polemiku izazvala su Braunthalova razmatranja Lenjinove uloge u Drugoj internacionali. On iznosi poznati podatak da je Lenjin od devet kongresa Druge internacionalne posjetio samo tri, i da pri tome nije uzimao učešća u diskusijama. Posebno mu se upisuje u grijeh neučestvovanje na Bazelskom kongresu (novembar 1912), kada je Internacionala trebala da dignu svoj glas protiv neposredne ratne opasnosti. Zbog toga neki zapadni istoričari Druge internacionalne (npr. Foster) smatraju da Lenjin ne spada u velike vođe Druge internacionalne. Braunthal se slaže sa Fosterovim »otkrićima« koja Lenjina karakterišu kao produkt ruskih uslova i boljševizma i kao malo poznatog »ekstremnog lijevog elementa«.

Ovdje se postavlja pitanje kriterijuma za određivanje uloge vođe. Da li je Lenjin kao »produkt ruskog društva« u istraživanjima i analizama kapitalističkog društva ostao u ruskim okvirima? Procjenjujući Lenjina sa stanovišta učešća na kongresima, Braunthal piše o legendi u komunističkoj historiografiji koja »slavi Lenjina kao prvoborca za čistoću marksističkih i revolucionarnih principa«, protiv reformizma i oportunistizma u Internacionali. Svestranije proučavanje Lenjina do 1918. godine, a pogotovo njegovih polemičkih studija, vjerovatno bi izmijenilo Braunthalove predstave o »legendi komunističke historiografije«.

Georges Haupt, koreferent iz Pariza, koji spada među najbolje poznavaoce bibliografije Druge internacionale, dajući globalnu ocjenu njene historiografije, konstatuje da je ona doktrinarna, da se više bavi ideološkim razvojem nego socijalnom istorijom radničkog pokreta i da ona danas postavlja jedno ideološko pitanje. Haupt se založio za svestrano proučavanje istorije Druge internacionalne u kojoj ne bi masovni pokret predstavljao samo dekor u kome se odvijaju ideološke borbe. Svaki pojedinačni radnički pokret ima svoje duhovne procese, ideologiju i politiku koji su specifični. On se, dakle, zalaže za definiciju jedne epohe, posmatrane ne samo hronološki i ideološki nego svestrano. U stvari, Haupt se zalaže za pisanje istorije internacionalnog socijalizma, što bi bilo adekvatnije od istorije Druge internacionale.

Igor Krivoguz koreferent iz Lenjingrada ukazao je na dostignuća sovjetske historiografije o Drugoj internacionali. On je istakao teškoće sovjetskih istoričara prilikom pisanja istorije Druge internacionale koje su proizilazile iz oskudne izvorne baze, i pozitivan rezultat proučavanja Druge internacionale od strane građanske historiografije koja je sakupila mnogo materijala i činjenica. U pisanju istorije Druge internacionale sovjetska historiografija potvrđava, prema riječima Krivoguza, marksističku liniju, slijedeći Engelson i Lenjinov put. Ukazujući na Lenjinove analize antiratne politike od 1911. do 1914, Krivoguz je otpočeo dijalog sa Braunthalovim tretiranjem

Lenjinove uloge u Drugoj internacionali.

Ne unoseći se dublje u metodološke probleme historiografije Druge internacionale i nekritičan odnos prema sovjetskoj historiografiji, Krivoguz nije uspostavio ozbiljniji naučni dijalog sa Braunthalom.

Pitanja koja su bila dominantna u referatu i koreferatima izazvala su veoma živu diskusiju u kojoj je učestvovalo preko 20 istoričara.

Mišljenja o mogućnosti objektivnog pisanja istorije bila su podijeljena. Izvjestan broj istoričara sa Zapada složio se sa Braunthalovom postavkom, dok su istoričari iz istočnih zemalja i dio zapadnih istoričara iznijeli suprotne stavove. Ovi suprotni stavovi zasnivaju se na principijelnom postavljanju pitanja — ako nije moguće objektivno pisanje istorije šta onda ostaje od istorije kao nauke? Ovdje bi se moglo postaviti još niz pitanja kao, npr., da li se istoričar u svom razmatranju prošlosti mora potpuno emancipovati od vlastitih ideja, od vremena u kojem živi i da li on treba da se odrekne dostignuća svoje epohe da bi bio objektivn po Braunthalovom receptu? Ako je riječ o istoričaru kao naučniku, onda se može govoriti o njegovom ideološkom i političkom angažovanju, ali ne u smislu kako ga Braunthal postavlja. Poznato je da građanski istoričari u 18. i 19. vijeku istražuju i proučavaju nastanak građanskih društava (od renesanse) zapostavljajući pri tome socijalnu istoriju (bilo da je riječ o radničkim ili seljačkim pokretima). Osvajanjem vlast od strane radničke klase u nizu zemalja i povećanim političkim uticajem radništva u ostalim zemljama — socijalni pokreti radništva i seljaštva postaju predmetom naučnih istraživanja. U okvirima takve angažovanosti moguće je objektivno posmatranje prošlosti. Zastupnici ovog mišljenja polaze od primjene metoda dijalektičkog i istorijskog materijalizma, od neprestinog dosljednog i svestranog istraživanja istorijskih činjenica i od sve češćih naučnih diskusija i izmjene iskustava među istoričarima različite ideološke opredijeljenosti.

Drugo pitanje koje je izazvalo pažnju učesnika skupa bilo je — mogućnosti pisanja univerzalne istorije Druge internacionale. S obzirom na niz pitanja — različiti jezici, nedostatak statističkih podataka za vršenje analiza, specifičnosti svakog pojedinog radničkog pokreta, šarenilo socijalnih, političkih i ideoloških procesa u nacionalnim i međunarodnim okvirima — pisanje univerzalne istorije Druge internacionale ostaje još uvijek u okvirima teoretskih razmatranja.

Druga tema ovog naučnog skupa »Radnička štampa kao izvor za istoriju radničkog pokreta« predstavljala značajno metodološko pitanje. Tretiranje ovog pitanja važno je iz dva razloga: prvo, što radnička štampa često predstavlja jedini ili jedan od najvažnijih izvora za rekonstrukciju istorije radničkog pokreta, i drugo, što pitanje »radnička štampa kao istorijski izvor« nije bilo ozbiljnije istraživano i proučavano sa metodološko-teoretskog stanovišta. U tom pogledu, značajne i vrijedne napore učinili su pisci referata i brojnih saopštenja na ovom naučnom skupu.

Glavni referat »Radnička štampa kao izvor za istoriju radničkog pokreta« podnijeli su Nicolae Goldberger i Nicolae Copoiu iz Bukurešta, a koreferat Kurt Koszyk iz Dortmunda.

Ulogu radničke štampe kao izvora za istoriju radničkog pokreta Goldberger i Copoiu odredili su mjestom istorije radničkog pokreta u okvirima opšte istorije i ulogom štampe u društvu.

Štampa kao faktor u društvu, prema ocjeni referenata, ima različite uloge, ali se uvijek pojavljuje u dvije forme: prvo, kao sredstvo za prosvjeđivanje, za vršenje uticaja i usmjeravanje javnosti, i drugo, kao »ogledalo društva« u kojem se održavaju svakodnevni problemi naroda. Time štampa postaje produkt društva, predstavnik i instrument javnosti ili jednog njegovog dijela.

Radnička štampa, nastala u većini evropskih zemalja sredinom XIX stoljeća, pokazivala je osobenosti i razlike u odnosu na građansku štampu. Te osobenosti bile su različite u raznim zemljama, partijama i epohama, ali pri tome se nisu gubili neki zajednički elementi koji karakterišu radničku štampu. Najvažnija obilježja radničke štampe, po mišljenju referenata potiču otuda što se u njoj odražava problem organizovanja proletarijata i što vrši nemilosrdnu kritiku kapitalističkog društva.

Iz značaja radničkog pokreta u okvirima opšte istorije i određene uloge koju štampa ima u društvu Goldberger i Copoiu su istraživali mjesto radničke štampe u opštoj klasifikaciji izvora za istoriju radničkog pokreta. Oni su istorijske izvore radničkog pokreta podijelili, s obzirom na porijeklo, u dvije velike grupe: prvu grupu čine unutrašnji izvori koji su nastali u samom radničkom pokretu, dok drugu grupu čine vanjski izvori koji se odnose na radnički pokret a nastali su van njega (npr. članci iz građanske štampe o radničkom pokretu, stanovišta građanskih

partija prema radničkom pokretu, policijski izvještaji, podaci iz parlamentarnih debata koji se odnose na radnički pokret itd.). Pogrešno bi bilo opredjeljivati se između ovih dviju grupa izvora koji su vredniji. Kritično korištenje i upoređivanje unutrašnjih i spoljnjih izvora najsigurniji je put do istine.

Goldberger i Copoiu usmjerili su pažnju na unutrašnje izvore koje su podijelili u četiri grupe: prvu grupu unutrašnjih izvora čine osnivački, normativni i programski dokumenti radničkog pokreta sa nacionalnim ili međunarodnim karakterom. Vrijednost ovih izvora počiva na podacima koji istoričaru omogućavaju da pravilno sagleda na kakvim teoretskim principima i ideologiji nastaju određene radničke organizacije. Dokumenti ove grupe najčešće su objavljivani u brošurama ili štampi tako da se rijetko nalaze u arhivima; drugu grupu čine dokumenti koji obuhvataju rezolucije, odluke, zapisnike o diskusijama i slično. Ovi materijali veoma često sadrže jedinstvene podatke na osnovu kojih se mogu odrediti pogledi članova u radničkom pokretu. Oni nisu normativnog karaktera, a ponekad nisu u skladu sa programskim dokumentima; treću grupu sačinjavaju privatna prepiska dokumentarne zabilješke, dnevnici, memoari i slično. U ovim spisima nalazi se velika dokumentarna iskrenost koju ne nalazimo u službenim aktima; četvrta grupa unutrašnjih izvora zasniiva se isključivo na radničkoj štampi, koja veoma često sadrži dio dokumenata navedenih kategorija.

Uloga radničke štampe kao izvora za istoriju radničkog pokreta ne može se posmatrati samo sa stanovišta date klasifikacije. Različite istorijske epohe u razvoju radničkog pokreta također određuju tu ulogu. Referenti Goldberger i Copoiu podijelili su razvojni put radničke štampe u tri etape: prva etapa ide od početka radničkog pokreta do prvog svjetskog rata. Ova štampa nastaje u procesima osnivanja socijaldemokratskih partija; druga etapa obuhvata radničku štampu između dva svjetska rata i odražava nastanak i djelatnost komunističkih i socijalističkih partija; treća etapa počinje poslije drugog svjetskog rata.

Svaka etapa u istorijskom razvoju radničkog pokreta i njegove štampe imala je svoje specifičnosti. Zbog toga je neophodno utvrditi kriterijume po kojima se može vrednovati radnička štampa kao istorijski izvor. Prvi kriterijum — mogućnost radničke štampe da na svojim stupcima odrazi radnički pokret s obzirom na poznatu činjenicu da državna vlast u svim zemljama, više ili manje, sprečava razvoj radničkog pokreta koristeći se, između ostalih sredstava, strogom cenzurom. Drugi kriterijum — mogućnost da se iz opštih ideoloških i političkih principa radničkih organizacija razaberu principi koje zastupa pojedini radnički pokret (npr. mi ne možemo rekonstruisati važnost i raznovrsnost ideoloških problema iz jednog radničkog lista koji nije na svojim stranicama trpio različita stanovišta. Samim time list ne odražava cjelokupnu ideološku atmosferu dotične organizacije. Ova konstatacija odgovara za dnevne listove ali je neprihvatljiva u potpunosti kad je riječ o teoretskim časopisima. Međutim, ako je istorija djelo masa, onda istoričar mora poznavati što je moguće više mišljenja predstavnika masa). Treći kriterijum — da li je radnička štampa bila legalna ili ilegalna. Ilegalna štampa ima druge osobine kao istorijski izvor nego legalna. Aktivnost komunističkih partija, u pojedinim zemljama, odvijala se u ilegalnosti. Faktor ilegalnosti komunističke štampe ukazuje na specifične forme u kojima se odvijala aktivnost tih partija. Četvrti kriterijum — je formalne prirode, ali se mora uzeti u obzir. Nedostatkom drugih dokumentacionih izvora, radnička štampa postaje jedini izvor. Poznata je činjenica da se o mnogim značajnim događajima u radničkom pokretu saznaje isključivo iz radničke štampe.

Nakon uspostavljanja kriterijuma, Goldberger i Copoiu daju ocjenu radničke štampe kao istorijskog izvora za svaku etapu.

Izovna vrijednost radničke štampe u prvoj etapi je neprocjenjiva. Sa malim izuzecima na njenim stranicama odražava se prevaljeni put svake organizacije i partije. S obzirom na kasno osnivanje i stanje arhiva radničkog pokreta, štampa služi kao dragocjeno vrelo podataka. Ona ne odražava samo borbu i djelatnost radničke klase dotične zemlje, nego i stanovišta socijalističkih i radničkih partija kao i njihove odnose, (npr. pisanje istorije Druge internacionale nezamislivo je bez radničke štampe).

Period između dva svjetska rata ostavio je iza sebe radničku štampu koja se razlikuje od one iz prošle etape. Dok se na stranicama komunističke štampe sve više odražavao puls fabričkog proletarijata, socijaldemokratska štampa je sve više gubila osobine po kojima se razlikovala od gradanske štampe. Revolucionarna komunistička štampa, koja je veoma često, usljed nepovoljnih društvenih odnosa, tjerana u ilegalnost, tretirala je antifašističku borbu kao glavni problem tadašnje istorije, te za

izučavanje ovog problema predstavlja vrijedan dokumentacioni izvor. Partijska štampa u mnogim zemljama postaje neophodan, a negdje i glavni izvor za pisanje i rekonstrukciju unutrašnje istorije Partije.

Štampa u toku revolucionarnog pokreta 1939—1945. godine nosi na sebi pečat ratnih uslova sa nešto izmijenjenom ulogom. Komunističke i radničke partije u mnogim zemljama postale su sastavni dio i vodeća snaga u pokretima otpora. Ta činjenica mijenjala je ulogu štampe. Dok je ilegalna štampa komunističke partije bila ograničena na članstvo i krugove pod njenim uticajem, ilegalna štampa pokreta otpora bila je namijenjena svim građanima, čitavom narodu. Ta štampa kao istorijski izvor nije značajna samo sa stanovišta pojedinih partija nego i za stvaranje potpunijih predstava o pokretima otpora.

U daleko boljem položaju nalazila se ustanička štampa na oslobođenim teritorijama (npr. u Jugoslaviji) gdje su štamparije mogle slobodno da rade.

Poslije drugog svjetskog rata radnička štampa se sadržajno oblikovala u skladu sa političkim razvojem partija i njenih organizacija. U zemljama u kojima je radnička klasa uzela vlast, njena štampa postala je zvanična, vladina štampa, jer se istorija radničkog pokreta identifikovala sa opštom istorijom društva.

Na kraju Goldberger i Copoiu konstatuju da značaj radničke štampe kao istorijskog izvora obavezuje na sakupljanje, čuvanje i istraživanje ove štampe. Uz pomoć pojedinih istoričara i instituta iz nekih evropskih zemalja (Čehoslovačka, Austrija, Poljska, SSSR, Jugoslavija) dat je kratak pregled rada na radničkoj štampi (izrada kataloga, bibliografija, antologija članaka i sl.).

Koreferat na ovu temu podnio je Kurt Koszyk iz Dortmundu. U svom izlaganju Koszyk se pozabavio teoretskim razmatranjem radničke štampe kao istorijskog izvora u SR Njemačkoj. U tim okvirima razmatra tri pitanja: 1) Značaj radničke štampe sa stanovišta vodećih teoretičara i praktičara socijalizma; 2) pitanje predaje radničke štampe u arhive i biblioteke; 3) izvorna vrijednost radničke štampe i nužnost njenog kritičkog konfrontiranja sa građanskom publicistikom.

Pored referata i koreferata podnesena su još četiri pismena saopštenja o radničkoj štampi kao istorijskom izvoru za istoriju radničkog pokreta pojedinih zemalja: Nikola Babić (Sarajevo), Ernyi Tibor (Budimpešta), Jurij Ščirovski (Moskva), Avramov Asparouk (Sofija). Ova saopštenja sadrže sljedeće elemente: pojava radničke štampe i njen kratki istorijski pregled, sakupljanje i čuvanje radničke štampe, dostignuća u obradi radničke štampe za naučnu upotrebu i suština njene izvorne vrijednosti za istoriju radničkog pokreta.

Diskusija o ovom problemu bila je veoma živa i interesantna. Diskutanti su pokretali niz pitanja koja su od interesa za teoretsko i praktično tretiranje radničke štampe kao istorijskog izvora. Svi su polazili od konstatacije da je radnička štampa neosporan i značajan istorijski izvor koji se mora kritički koristiti i neprestano upoređivati sa činjenicama koje pružaju arhivski dokumenti i građanska publicistika.

Zapažen doprinos diskusiji dao je Franc Klopčić iz Ljubljane, koji je ukazao na nekoliko značajnih pitanja: Radnička štampa u malim mnogonacionalnim zemljama (Jugoslavija, Rumunija, Čehoslovačka), gdje postoje razlike ne samo u jeziku i pismu nego i u kulturnom i ekonomskom nivou; značaj radničke štampe za lokalnu i regionalnu istoriju; legalna štampa ilegalnih organizacija (npr. korištenje građanske štampe od strane KPJ 20-ih i 30-ih godina); partizanska štampa u Jugoslaviji kao instrument Partije i Narodnooslobodilačkog fronta; opštenacionalni, regionalni i lokalni listovi itd.

Glavni referat predstavljao je nesumnjivo solidnu naučnu bazu za diskusiju koja je stvarno upotpunila predstave o mjestu, ulozi i izvornoj vrijednosti radničke štampe u opštoj klasifikaciji istorijskih izvora.

Četvrta međunarodna konferencija istoričara radničkog pokreta predstavlja veoma uspio radni naučni skup koji je svojim akademskim dijalogom prevazišao trenutnu međunarodnu političku situaciju. Za tako uspješnu radnu atmosferu skupa zasluge pripadaju organizatorima, a prije svega dru Rudolfu Necku i Herbertu Steineru iz Beča.

Nastavak tradicije i institucioniranje ovog naučnog skupa zavisice od materijalne pomoći UNESKO-a i zainteresovanih institucija u zemljama učesnicama.

Na ovom skupu utvrđeno je da se sljedeća, peta konferencija, održi u Lincu od 16. do 20. septembra 1969. godine sa temama: »Izbijanje prvog svjetskog rata i evropski radnički pokret« i metodološkom temom: »Memoari kao izvor za istoriju radničkog pokreta«. Glavni referati biće plod zajedničkog rada istoričara iz više evropskih zemalja.

Ilijas HADŽIBEGOVIĆ